

Dil Öğretimi, Dilbilgisi ve Arapça

İsmail GÜLER

Yrd. Doç. Dr.; U.Ü. İlahiyat Fakültesi

Özet

Dil öğretimi alanında süre giden araştırmalar yapılmaktadır. İnsanoğlu birçok konuda olduğu gibi bu konuya da son noktayı koymamıştır. Klasik gramer temelli öğretim yöntemlerine tepki olarak geçtiğimiz yüzyıl ortalarında ileri sürülen yeni yöntemler de günümüzde eleştirilmiş, grameri bütünüyle dışlamış olmalarının bir eksiklik olduğu tespit edilmiştir. Bu yüzden öğrenilen yabancı dilde ileri düzeye çıkabilmede gramer bilgisinin kaçınılmaz olduğu dile getirilmiştir. Özellikle Chomsky'nin dilbilimde yaptığı yenilikler dil öğretimi alanına taşınınca bu alanda yapılan çalışmalarda) ikilisinin dilin toplumsal boyutunu göz ardı ettiği için uygulamada yeterli olmadığı saptaması üzerine hem dil inceleme hem de öğretme yöntemlerinde dilin toplumsal boyutunu vurgulayan yeni bir kavram communicative competence (iletişim) yeni çalışmalara damgasını vurmuştur. Buradan hareketle de dil öğretiminde bağlamın önemi üzerine daha fazla durulur olmuştur.

Anahtar kelimeler: Arapça'nın öğretimi, gramer öğretimi, bağlam

Abstract

Language Teaching, Grammar and Arabic Language

There are ongoing studies in language learning and teaching areas. New approaches to language learning as a reaction to the classical methods have proven to be fruitful but insufficient due to their dismissal of the grammar knowledge, an indispensable part of language learning and teaching process. Especially Chomsky's contributions have opened new horizons to the linguistics and language learning areas. His two concepts "competence" and "performance" as an explanation to language were accepted in the field. However, because Chomsky's approach was insufficient to explain the language phenomenon, a third concept "communicative competence" has been added to these two concepts by the sociolinguists. This concept has brought to the linguistic research area the importance of taking into consideration the language as a social phenomenon. Thanks to this development, new studies stressed the importance of the context in language learning. The significance of the context should be taken into consideration in the Arabic language learning and teaching process as well.

Key Words: Arabic teaching, grammar teaching, context

A- DİL ve KURALLAR

Saussure dilden bahsederken birkaç yerde satranç örneğine başvurur. O, dil dizgesinin iç ve dış özelliklerinden bahsederken bu benzetmeyi kullanır ve dizgeyi değiştirme etkisine sahip her şeyin iç özelliği oluşturduğunu söyler. Örneğin oyunun İran kaynaklı olması bir dış özelliği, dizgeyi ve kuralları ilgilendiren ne varsa iç özelliği oluşturduğunu, taşların tahtadan veya fildişinden olmasının oyunu etkilemeyeceği, ancak taşların sayısının azaltılıp ya da artırılmasının kuralları da etkileyeceğini belirterek⁵⁵⁵ dilin dizgesel özelliğini vurgular. Nasıl ki oyundaki her bir taşın tek başına özelliği oyunun kurallarını etkilemiyorsa dildeki parçaların kendilerine ait özellikleri de dil dizgesini etkilemez. Öte yandan her bir taşın veya her bir dil biriminin diğer taşlar veya birimlerle ilişkisi önemli olup karşılıklı ilişkiler içinde anlam ve değer kazanırlar.

Bir başka yerde Saussure yine dil kullanımı ile satranç oyununu birbirine benzeterek her birinin tutarlı bir dizge ifade ettiklerini

---

⁵⁵⁵ Saussure, Ferdinand de; Genel Dilbilim Dersleri, s. 26, 119

oyuna başlamadan önce de oyun sırasında da kurallarının var olduğunu söyler.⁵⁵⁶

Aynı dili konuşan kişilerin nasıl ki birbirleri ile anlaşabilmeleri bazı kurallar çerçevesinde uzlaşma sonucu sağlanabiliyorsa, yabancı bir dilde anlaşabilmek için de o dilin kurallarını bilmek gerekecek, kişisel ve keyfi bir söz dizimi, kelimeler bilinse bile ne anadilde ne de yabancı bir dilde iletişimi sağlamaya yetmeyecektir.

Dilde kurallar iki anlamda kullanılmaktadır; bir dili konuşan kişi kuralları bilmesede uygulamada kuralcıdır. Dili daha sonra kullanmak ya da sadece inceleyip çalışma ilkelerini tespit etmek amacıyla dile yaklaşan ise kuramsal anlamda kuralcıdır. Ancak kuramsal anlamda kuralları tespit eden dilciler buldukları bu düzenliliklerin her kullanımda ve her zaman geçerli olmasını istediklerinden kullanımda bu kurallardan her türlü sapmayı bozulma olarak kabul etmişler. Kullanım ise her türlü katı kurala rağmen değişerek gelişmiştir. Eski çağlardan beri tartışıla gelen dilde kurallılığın mı yoksa aykırılığın mı baskın olduğu tartışması bir son noktaya varmamıştır. Günümüz eşzamanlı dilbilimi dildeki mevcut durumu betimlemenin ötesine gitmemeyi bilimsel bir ilke olarak kabul edip sorunu kendi ölçeğinde çözmüştür.

Kullanımı belirleyici kabul edip kuralın ona bağımlı olduğunu benimseyen bir Arap dilbilimcisi, Saussure'ün yukarıda geçen satranç benzetmesine dayanarak kullanıcının oyuncuya benzediğini ve uygulamada kuralcı olduğunu, dilcinin ise oyuna ve oyuncuya dışarıdan bakarak bu kuralları çıkarıp tespit etmeye çabalayan ama kurallara müdahale etmeyen biri olması gerektiğini söyler.⁵⁵⁷ Buna karşın başka bir Arap dilbilimcisi dil sisteminin yani Saussure'cü anlamda dil (langue) incelemesinin kuralcı olmasını, kişisel dil kullanımını olan sözün (parole) ise betimleyici yaklaşımla incelenmesini savunmaktadır.⁵⁵⁸

B- KURALLAR ve ANLAM

Bir dilin incelenmesinde onun sadece biçimsel yönünü oluşturan kurallar üzerinde gereğinden fazlaca durup, anlam ve bağlam yönünü göz ardı etmek doğru değildir. Ancak bir cümledeki kelimelerin anlamları bilinmesede dizimsel ilişkilere (syntagmatic relations / علاقات تنابعية) göre o cümlenin dilbilgisel çözümlemesi yapılabilir. Örneğin aşağıdaki Türkçe örnek böyle çözümlenmiştir:

Çumka **lar** böji **leyin** kezop **ta** fijös **tüler**.

⁵⁵⁶ Age, s. 94

⁵⁵⁷ Hassân, Temmâm; el-Luğa Beyne'l-Mi'yâriyye ve'l-Vasfiyye, s. 20

⁵⁵⁸ Humeyde, Mustafa; Nizâmu'l-İrtibât ve'r-Rabî fi Terkîbi'l-Cümleti'l-Arabiyye, s. 95

Burada sadece biçimlerine dayanılarak “çumka” birliği isim bölümüne, “böji” zaman zarfı, “kezop” da yer tamlayıcısı bölümlerine, “fijös” birliği ise fiil söz bölümüne ayrılabilir.⁵⁵⁹

Kelimelerin anlamı bilinmese de söz dizimi ve kelimelerin aldıkları ekler yardımıyla bir cümleden yapısal bir anlam çıkarılabilir. Buna karşılık kelimelerin anlamları bilindiği halde onlara bitişik ekler koparılıp cümleye dağıtılsa o zaman kelimelerin biçimsel ipuçları kaybolacağından yapısal anlam da ortadan kalkar ve her birlik tek tek bilindiği halde cümlelerin tüm anlamı çıkartılamaz.

Örnek: dı okul leyin oyna çocuk da lar sabah

İşte yabancı bir dildeki kelimeler tek tek anlaşıldıkları halde cümledeki genel anlamın kavranılamayışının sebebi budur: çünkü yapısal anlam kaçırılmıştır. Bu da bir dil bilmek için sadece kelimelerin yetmediğini, aynı zamanda o dilin cümle yapısının da bilinmesi gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.⁵⁶⁰ Konuşma bir kodlama, anlama da bu kodun çözümü demekse kodlayan ve çözen tarafların belirli kurallar çerçevesinde anlaşmış olmaları gerekir. Eğer söyleyen ile dinleyen birtakım kurallarda anlaşmışlarsa o zaman birinin söylediğini öbürü anlayabilecektir. Aksi durumda aynı fikirleri başka kurallar ile anlatırlarsa yabancı dilde konuşmaya çalışan insanlar gibi, birbirleri ile anlaşamayacaklardır.⁵⁶¹

Nitekim Temmam Hassan da Arapça örneklerden hareketle aynı düşünceyi dile getirmekte ve saçma da olsa biçimden ve dizilişten hareketle kelimelerin görevsel anlamlarının çıkarılabileceğini ileri sürmektedir. Ancak bu yöntem özellikle sessiz harflerden oluşan ve kelimelerin iç sesleri kalıplara göre son sesleri de irâb kurallarına göre söylenen Arapça gibi bir dil için pek de geçerli değildir. Zira görevleri farklı olup biçimleri aynı olabilen kelimelerin bulunduğu veya kuralların izin vermesi dolayısıyla dizilişin esnek olduğu bu dilde kelimelerin sözlük anlamlarının bilinmemesi durumunda doğru bir gramer çözümlemesi yapılamaması, yani kelimelerin görevsel anlamlarının bile doğru tespit edilememesi sonucunu doğurur. Bundan dolayı Hassân'ın saçma cümle örneklerini tahlil etmesi kimi dilcilerce saçma bulunmuştur.⁵⁶² Öyleyse gramer kuralları, her ne kadar dilin kullanımı ile ilgili genel bir izlenim verseler de iletişim kurabilmek ve o dili toplumsal bağlamda kullanabilmek için yeterli değildir. Doğru cümleler kurabilmek için kurallara ihtiyacımız olduğu kesim ama

---

⁵⁵⁹ Başkan, Özcan; Lengüistik Metodu, s. 102

⁵⁶⁰ Age, s. 103

⁵⁶¹ Age, s. 120

⁵⁶² Kabâve, Fahrüddin; et-Tahlilu'n-Nahvî, s. 107-108

anlamalı cümleler kurabilmek için de anlamalı kelimelere ve bu kelimelerin hangi bağlamlarda kullanıldığı bilgisine ihtiyacımız olacaktır.

Anlam, zihnimizde ancak biz anlamı dile getirirken dilimizin biçimsel özelliklerine uyarak bunu gerçekleştiriyoruz. Her dil, dışı vurmak istediği anlamları kendine özgü biçimsel kalıplarla dile getirdiğinden kurala uymak o dilin sadece biçimsel yönünü göz önünde bulundurmamak demek oluyor.

Kelimelerin içeriklerinden haberdar olmadan kurallara göre cümleler oluşturmak, Searle'ün "Çin Odasında" bulunan ve elindeki anlamlarını bilmediği Çince simgeleri dizerek dışarıya veren kişinin yaptığı şeye benzer.⁵⁶³ Dolayısıyla sözdizimi tek başına yeterli değildir.⁵⁶⁴ Dilin varlığının temel amacının iletişim olması⁵⁶⁵ onun anlamdan soyutlanarak düşünülmemesi gerektiğini ortaya koyar.

C- DİL ÖĞRETİMİNDE KURALLAR

Kimi dilciler gramer öğretiminin açıktan yapılmasına karşı çıkarlar. Onlara göre bir çocuk anadilini nasıl doğal ortamda öğreniyorsa yabancı dil de benzer doğal ortamlar oluşturularak verilmelidir. Buna karşın günümüzde yapılan diğer araştırmalar⁵⁶⁶ yetişkinlerin yabancı bir dili böyle öğrenmediklerini göstermektedir. Çünkü çocuk zihinsel ve bilişsel gelişimine paralel olarak anadilini öğrenirken bir yetişkin yabancı dil öğreniminde aynı aşamalardan geçmez. O bilişsel gelişimini tamamlamış uygulamalı öğretimin yanında, kuramsal öğretime de hazır hale gelmiş demektir. Bir dilin kuralları da o dilin tüm örneklerini sayıp dökmektense yetişkin bir zihnin daha kolay kavrayabilmesi için sayılı örnekten hareketle yapılmış genellemelerden ibaret olduğuna göre yabancı dili öğretirken o dili öğrenmede kolaylık sağlayacak kuralların verilmesi, o dili bir yetişkinin daha kolay öğrenmesini sağlayacaktır. Örneğin İngilizce'de kurala uymayan zayıf fiillerin diğer hallerinin bilinmesi tek tek öğrenmeye dayalı iken, kurallı fiillerde bu söz konusu değildir. Öyleyse yüzlerce fiili tek tek öğretmektense bunlar ikinci ve üçüncü hallerinde sürekli aynı eki alırlar demek öğretimi kolaylaştırır mı, yoksa zorlaştırır mı?

Ayrıca anadilini veya yabancı dili öğrenme aşamasında dilbilgisinin programdan tamamen dışlandığı yöntemlerle öğretim yapılan ülkelerde bunun olumsuz sonuçları da yaşanmaktadır. Amerika'da beş yıl İngilizce öğretmenliği yaptıktan sonra "It's" ile "its" in arasındaki farkı anlayabilen öğretmenler, bir okulu ziyaretinde bir öğrenciden "patates" kelimesinin çoğulunu yazmasını istediğinde çocuk doğ-

⁵⁶³ Searle, John; Akıllar, Beyinler ve Bilim, s. 44

⁵⁶⁴ Age, s. 47

⁵⁶⁵ Günay, Doğan; Dil ve İletişim, s. 10

⁵⁶⁶ Singleton, David; Age and Second Language Acquisition, s. 79

ru yazdığı halde kendi yanlısında ısrar eden politikacılar yetişmiştir.⁵⁶⁷ Yine yaygın olarak kabul edilmektedir ki yabancı bir dili öğrenenler ve özellikle yetişkinler dili doğal ortamında öğrenmiş olsalar da üst düzey dilbilgisel yeterliğe ulaşmamaktadırlar.⁵⁶⁸

Yine gramer öğretiminin açıktan yapılmadığı sınıflarda öğrenciler basit yapıların kurallarını verilen malzemeden kolayca çıkarabilirken, karmaşık yapıların kurallarını çıkarabilmeleri ve dilde ileri düzeylere yükselebilmeleri çok çeşitli ve bol materyalin sağlanmasına bağlıdır. Bu da okullarda olduğu gibi sınırlı sürelerde ve sınırlı imkânlarla eğitim verilen yerlerde ileri düzeyde dil öğretilmesinde büyük açmazlar oluşturmaktadır.⁵⁶⁹ Yine yapılan deneysel çalışmalar, hedef dille iletişim imkânlarının bolca bulunduğu ortamlarda bile öğrenilen dilde yüksek düzeyde doğruluğu sağlamak için açıktan yapılan biçimsel öğretime gereksinim olduğunu göstermektedir. Yine bu çalışmaların ortaya koyduğuna göre öğrenciler anlama yönelik alıştırmalardan önce almış buldukları biçimsel bilgilerden faydalanmaktadırlar.⁵⁷⁰

Yabancı dil öğrenmede kuralların öğrenci tarafından tümevarım yöntemiyle çıkarılmasını beklemek aynı zamanda onun yanlış ve aşırı genellemelerde bulunmasına yol açmak anlamına da gelir. Çünkü tümevarım bir anlamda genelleme yapabilmektir. Fakat öte yandan bir dilin önce kurallarını öğrenip sonra konuşmaya başlayan kişi de dilde bulunmayan yapıları uydurabilir. Öyle ise hem kurallar hem de kullanım dengeli olarak verilebilmeli, biri diğerine feda edilmemelidir.

Günümüzde iletişim ağırlıklı dil öğretim yöntemleri yanında, biçim ağırlıklı yöntemler de önemini yitirmiş değildir. Dil öğretiminde her ikisinin de gerekliliğini vurgulayan çalışmalar yapılmaktadır.⁵⁷¹ Hatta iletişimsel dil öğretimi ortamlarında gramerin hissettirilmeden öğretilmesini savunanlar dil öğrenen kişinin kullanımdan hareketle daha sonra biçimsel kuralların farkına varmasını normal karşılamakta, dolaylı da olsa biçimin dil öğrenimindeki önemini kabul etmektedirler.⁵⁷² Ayrıca 'doğal yöntem' taraftarlarının iddia ettikleri gibi çocuklar dili sadece büyükleri taklit ederek öğrenmeyip zihinle-

---

⁵⁶⁷ Sezer, Ayhan; Anadili Öğretiminde Dilbilgisinin Yeri, s. 113-114

⁵⁶⁸ Ellis, Rod; Place of Grammar Instruction in L2 Curriculum, s. 18

⁵⁶⁹ Fotos, Sandra; Structure-Based Interactive Tasks for the EFL Grammar Learner, s. 136

⁵⁷⁰ Agm, s. 137

⁵⁷¹ Bkz. Chen, Tsai-Yu; In Search of an Effective Grammar Teaching Model.

⁵⁷² CHEN, CHIEN-YU; Formal Grammar Instruction And the Role of Grammar in the EFL Classroom

yönünü dile getirmişlerdir. Antik Yunanca gramerini yazan Trakyalı Dionisos (M.Ö. 190–170) kitabına "Tekhne Grammatike" adını vermiş olup, ona göre dilbilgisi eğitim programının bir bölümüdür. Kendine özgü pedagojik yöntemleri vardır. Felsefi tartışmalarla değil mekanik olarak öğrenilecek bir konudur.⁵⁷⁹ Aynı biçimde Araplar da gramerin beceri yönünü vurgulamak üzere ona "sınâ'atu'l-i'rab" demişlerdir.

Rusça, Fince ve Arapça gibi bükümlü dillerde gramer, dil hakkında bilgi olduğu kadar dili kullanma anlamına da gelmektedir.⁵⁸⁰ Bu dillerde kurallar diğer dillerde olduğu gibi olmuş bitmiş bir dil üzerinde çözümler yapmak değil dili kullanma ve öğrenmede zaman tasarrufu sağlamaktır.⁵⁸¹

Arapça'nın kurallarının toplamına nahiv denmekte ve nahvin tanımı yapılırken bu kelimenin kökünün ifade ettiği anlam yitirilme-
mekte ve nahiv "Arapların dili kullandığı gibi kullanmaktır"⁵⁸² biçiminde açıklanmaktadır.

Dili Arapların kullandığı gibi kullanabilmek öncelikli olarak bir bilgiyi gerektirecektir. Bu bilgi ya bütün kullanımların tek tek zihinde mevcut olması yani ezberlenmiş olması demektir ki bu, kullanım bilgisine giden yolu uzatmak anlamına gelecektir. Öte yandan Arapların benzer noktalarda dili nasıl kullandıklarına dair elde bazı formüller yani dil kuralları olması bir yabancı için kullanıma giden yolun kısaltılması demektir. Dili doğal ortamında öğrenen çocuklar için de aynı durum geçerlidir. Bir çocuk benzer kullanım biçimlerini toplayarak öğretim almadan da bazı kurallara kendiliğinden varabilir. Hatta bazen benzer biçimlerin hep düzenli olduğunu sanarak dilbilimde "aşırı genelleme" dediğimiz hatalı noktalara bile varabilir. Kişi dili kullanma bilgisine sadece soyut kurallardan hareketle varmak isterse bu durumda da dilde olmayan saçma kullanım biçimlerine ulaşabilir. Öyleyse doğru bir iletişim için dilin kurallarını bilmek kadar bunları uygulayabilmek ve toplumsal bağlamda kullanımını bilmenin de gerekli olduğu ortadadır.

Arap alfabesinin sessiz harflerden oluşması nedeniyle öncelikli olarak her bir kelimenin tek başına nasıl okunacağı ile ilgili kuralların (sarf) gündeme gelmesi, ardından bu kelimelerin cümle içindeki görevlerine göre son harflerinin değişik biçimlerde seslendirilmesi (irab) nahvin iki ana başlık altında ele alınmasını gerektirmiştir. Sessiz harf ve kelimelerden kurulu cümlelerden oluşan Arapça'ya bu özelliği diğer dillerde bulunmayan bir zorluk daha eklemiştir.

⁵⁷⁹ Roy Harris, Tablot J. Taylor, Dil Bilimi Düşününde Dönüm Noktaları I, s. 47

⁵⁸⁰ Varasteh, M, agm, s. 267

⁵⁸¹ Agm, s. 267

⁵⁸² İbn Cinni, el-Hasais, I/35 ; " هو انتحاء سمت كلام العرب في تصرفه من إعراب وغيره "

Bu nedenle Arapça bir metni okumaya kalkan bir kişinin metni doğru seslendirebilmesi buna bağlı olarak da onu doğru okuyup anlayabilmesi bazı kuralları önceden bilmesini gerektirmektedir.⁵⁸³

Arapça'nın bu özelliği kuralların artmasına ve kelimelere cümle içinde birden fazla işlevin yüklenebilmesine yol açmıştır. Bu da kuralların kişilere bağımlı olması sonucunu doğurmuştur.

Sonuç olarak Arapça bir metnin doğru okunabilmesi bazı ön bilgilere,⁵⁸⁴ bu ön bilgilerin yerinde kullanılabilmesi metni anlamış olmaya, metni anlayabilmek de onun okunabilmesine dayalı olması gibi bir kısır döngü ve zorluk ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

KURALLARIN ÖĞRETİMİNDE ÖĞRETİCİNİN ROLÜ

Bugünkü sistemde dil öğretimi için yılda 800 saat ders yeterli görülmekte iken Arapça Rusça ve Japonca gibi diller söz konusu olduğunda bu sürenin yetmeyeceği ileri sürülmektedir.⁵⁸⁵ Ancak dil öğreniminde yeterli düzeye çıkmak için örgün eğitimdeki herhangi bir sürenin yeterli olmadığını, bunun hayat boyu süren bir çaba olduğunu düşünenler göz önüne alındığında⁵⁸⁶ öğrencinin bir süre sonunda kendi kendine çabalayarak yeterli düzeye çıkabilmesi için gerekli araçların kendisine kazandırılması söz konusu olmaktadır ki bu durumda öğreticiye büyük bir görev düşmektedir. Öğrenciye bağımsızlık kazandırabilmek için etkili bir gramer dersinde yöntem ne olursa olsun başarı veya başarısızlıktaki sorumluluk öğreticinin omuzlarındadır. Burada öğrencilere hedef dili oluşturan yapıların ne olduğu bilgisinin verilmesi yanında o dilin sisteminin bağımsız olarak nasıl çözümlenebileceğinin bilgisinin de verilmesi gerekir. Öğrencilerin bağımsız bir çözümleyici olabilmesi ise öğrencilerin usta birer çözümleyici olmalarını gerektirir.⁵⁸⁷

DİL ÖĞRETİMİ VE BAĞLAM

Dil öğretimi tarihi boyunca, gramer öğretimi kelime çekimleri ve sözdizimi ile sınırlı kalmıştır. Günümüzde dil öğretimi denince artık içine dilin söylem ve kullanım boyutları da girmektedir.⁵⁸⁸ Bugün gramerin cümleyi aşan daha üst metinsel ve sosyal bağlamlarda öğretilmesinin faydalı olacağına inanılmaktadır.

---

⁵⁸³ Maamouri, Mohamed, "Arabic Diglossia and its Impact on the Quality of Education in The Arab Region"

⁵⁸⁴ Kabave, Fahrudin, age, s. 108

⁵⁸⁵ Terence Odlin; Perspectives on Pedagogical Grammar, Introduction, s. 11-12

⁵⁸⁶ Age, s. 12

⁵⁸⁷ Age, s. 14

⁵⁸⁸ Little, David, Words and Their Properties, s. 99

Dilin sınırlı sayıda kelime ve kural ile ideal bir konuşucu tarafından üretilebilen bir olgu olmasının ötesinde sosyal bir olgu olduğunu vurgulayan "bu anlayışa göre dil kullanımında amaç yalnızca *doğruluk* değil, *uygunluk* ve *geçerliktir*. Asıl erek iletişim olduğundan, anlaşılabilirlik ve yerindelik, en az dilbilgisine uygunluk ölçüsünde önemlidir. Bunun sonucu olarak dilde yanlışlara daha çok hoşgörü ile bakılmaktadır. Anadilinde bile yanlış yapıldığı düşünülerek yabancı dilde yanlışların kaçınılmazlığı kabul edilmektedir."⁵⁸⁹

Ayrıca bir cümlenin farklı bağlamlarda farklı anlamlara gelebilme olasılığını göz önünde bulunduran bu tür yeni yaklaşımlar bunun öğretime yansıtılması gereğini ileri sürmektedirler. Örneğin bir çocuğun "açım!" ifadesi sıradan bir durumu dile getirmesi ötesinde okuldan geldikten sonra annesine karşılık söylenmişse yiyecek isteğini belirtir, eğer bu ifade çocuk yemeğini bitirdikten sonra söylenmişse daha fazla yiyecek isteği anlamına gelir. Şayet bir dilenci tarafından sokakta söylenmişse yiyecekten çok, para istediği anlamını taşır. İşte metinden veya daha üst bir bağlamdan koparılmış bu cümle, kelime anlamları bilinse de bağlamda verdiği tam anlamı veremeyecektir.⁵⁹⁰ Bu açıdan klasik anlamdaki cümle temelli gramer öğretimi yerine bağlamdan koparılmamış biçimde verilmesinin daha uygun olduğu kabul edilmektedir.

Dili, bağlamı göz ardı ederek sadece dilbilgisi kurallarını vererek öğretmek yeterli olmamaktadır. Zira dilbilgisi kuralları bir dildeki kelimelerin dizilişindeki doğruluğu tespit etmekle yetinip, kelimeler bir araya geldiğinde hangi dizilişlerin doğru olduğunu söylemektedir. Günümüz dilbilimi kavramlarıyla ifade edecek olursak dilbilgisi dizimsel/yatay ilişkileri (syntagmatic relations / علاقات تنابعية) kurala bağlamaktadır. Ancak bir dili kullanabilmek sadece kelimelerin bu bir araya gelişle ilgili kuralları bilmek değil, ayrıca dizisel/dikey ilişkileri (paradigmatic relations / علاقات أفقية) de bilmek demektir. Yani bir cümlede bir kelimeyi yerine koyarken göz önünde bulundurduğumuz 'diğer kelimelerle uygunluğu' şartına ek olarak farklı anlamlar elde edebilmek için o kelimenin yerine getirilmesi uygun diğer kelimelerin neler olabileceğini de bilmek gerekir ki bunu bize dilbilgisi kuralları değil kullanım öğretmektedir.

Dizisel ilişkilerin önemini Arapça'dan (ضرب) kelimesinin diğer kelimelerle oluşturabildiği terkipleri ve kazandığı anlamları gösterecek örneklendirebiliriz:⁵⁹¹

---

⁵⁸⁹ Kocaman, Ahmet, agm, s. 117

⁵⁹⁰ Celce-Murcia, Marianne, Why It Makes Sense to Teach Grammar in Context and Through Discourse, s. 119

⁵⁹¹ Hassan, Temmam, el-Luġatu'l-Arabiyye, s. 324

Cezalandırma	ضرب زيد عمرا
Anma	ضرب الله مثلا
Kurma, yapma	ضرب له قبة
Basma	ضرب العملة
Belirleme	ضرب له موعدا
Yürüme	ضرب في الأرض
Hesaplama	ضرب خمسة في ستة

Görüldüğü gibi bir fiilin sadece sözcük anlamı verilmekle onun kullanımları gösterilmiş olamamaktadır. Elden geldiğince farklı bağlamlarda kullanımı gösterilebilmelidir.

Yukarıda da değindiğimiz gibi dilin iletişimsel yönünün daha da vurgulandığı günümüz araştırmalarında bu yön öğretimde de ön plana çıkarılmaktadır. Buna göre bağlamdan kopuk cümlelerde dilbilgisi kural ve konularını vermek yerine metinsel ve sosyal bağlamı da gözeterek dilin gramer ötesi kullanımının verilmesine çabalanmaktadır. Buna Arapça'dan bir örnek vermek gerekirse; bu dilde de kelime ve klasik tarifyle cümleyi aşan anlamsal yapılar bulunmaktadır. Örneğin kurallara göre üç temel fiil grubu vardır ki bunlar mazi, muzari ve emirdir. Bu fiil kalıplarının ifade ettiği zamanlar ise geçmiş, geniş ve gelecek zamanla sınırlıdır. Karmaşık zamanlar ise bu kalıplarla değil ancak bağlam ile verilebilir.

Özellikle günümüzde yapılan çalışmalarda Arapça'nın bu özelliği açıklanmaktadır. Bunlardan Temmâm Hassan'a göre mazi, muzari ve emir kalıplarının ifade ettiği zamanlar kalıpla sınırlı geniş çerçeveli zamanlardır. Hassân bu kalıpların dile getirdiği zamana "ez-zemenu's-sarfi" demektedir. Fiillerin ifade ettiği zamanların tam olarak bağlamda ortaya çıktığını belirtip buna da "ez-zemenu'n-nahvi" diyerek fiillerin gerçek anlamlarını anlaşılmasında bağlamın önemini vurgulamaktadır.⁵⁹² Hatta Hassân eski gramercilerin bağlamda anlamı gelecek zamana dönmüş olsa dahi sadece kalıba bağlı kalarak fiili mazi, anlamı geçmiş zamana dönmüş olan fiili de muzari olarak değerlendirdiklerini, bunun da bir eksiklik olduğunu söylemekte ve fiilin gerçek zamanını tespit için sözel (makâli) ve durumsal (hâli) bağlamın önemini vurgulayarak bunların göz önünde bulundurulması gerekliliğinin altını çizmekte⁵⁹³ ve kalıp esas alındığında üç olan zamanların bağlam esas alınınca on altıya çıktığını belirtmektedir.⁵⁹⁴

⁵⁹² Age, s. 240 vd.

⁵⁹³ Age, s. 242-243

⁵⁹⁴ Age, s. 256

Bağlamın önemine dair bir başka örnek; Arapça'daki (يا) ve (سلام) kelimeleridir. Bu kelimelerin ilki nida harfi, ikincisi de Allah'ın isimlerinden biridir. Yani ikisini bir araya getirdiğimizde adlarından biriyle Allah'ı anmış oluyoruz. Ancak bu iki kelime değişik toplumsal bağlamlarda değişik vurgularla birden çok anlama gelmektedir. Bu kelimeler değişik bağlamlarda üzülme, şüphelenme, alay etme, coşma, azarlama, beğenme gibi anlamlara gelir.⁵⁹⁵

SONUÇ

Dil öğretimi ve öğrenimi alanındaki arayışlar devam etmekte, yeni yeni sonuçlara varılmaktadır. Bugün dil öğretiminde kullanılan araç gereç kadar, hedef kitle ve dilin hangi amaçla öğretildiğinin önemi de vurgulanmaktadır. İşitsel-sözel temelli öğretimde hedef dilde konuşmada akıcılık sağlanmakla beraber akademik amaçlı dil öğretiminde yeterliliği sağlamadığı ve gramer içerikli öğretimin dilde ileri düzeye çıkabilmede gerekli olduğu görülmekte fakat kuralların, kelimelerin ve cümlelerin bağlamdan koparılmadan verilmesinin daha uygun olduğu söylenmektedir. Bu söylenenlerin yabancı bir dil olarak Arapça'nın öğretilmesinde de geçerli ve gerekli olduğunu bu yazı çerçevesinde vurgulamaya çabaladık.

---

⁵⁹⁵ Age, s. 345

KAYNAKLAR

- BAŞKAN, ÖZCAN Lengüistik Metodu, İstanbul 2003
- CELCE-MURCIA, MARIANNE Why It Makes Sense to Teach Grammar in Context and Through Discourse, ELI HINKEL and SANDRA FOTOS "New Perspectives on Grammar Teaching in Second Language Classrooms" London 2002.
- CHEN, TSAI-YU In Search of an Effective Grammar Teaching Model, Forum Vol 3 No 3 September 1995, çevrimiçi <http://exchanges.state.gov/forum/vols/vol33/no3/p58.htm> (22.03.2005)
- CHIEN-YU, CHEN Formal Grammar Instruction And the Role of Grammar in the EFL Classroom, çevrimiçi, <http://www.hkjtefl.org/1999-Chen-Formal.html> (22.03.2005)
- DE SAUSSURE, FERDINAND Genel Dilbilim Dersleri, çev. Berke Vardar, Ankara 1985
- ELLIS, ROD Place of Grammar Instruction in L2 Curriculum, "New Perspectives on Grammar Teaching in Second Language Classrooms" London 2002.
- FOTOS, SANDRA Structure-Based Interactive Tasks for the EFL Grammar Learner, "New Perspectives on Grammar Teaching in Second Language Classrooms" London 2002.
- GÜNAY, DOĞAN Dil ve İletişim, İstanbul 2004
- HARRIS, ROY; TAYLOR, TABLOT J. Dil Bilimi Düşününde Dönüm Noktaları I, çevirenler: Eser E. TAYLAN ve CEM TAYLAN, Ankara 2002
- HASSÂN, TEMMÂM el-Luğatu'l-Arabiyye Ma'nâhâ ve Mebnâhâ, ed-Daru'l-Beyda, ts.
el-Luğa Beyne'l-Mi'yâriyye ve'l-Vasfiyye, Kahire 2001
- HUMEYDE, MUSTAFA Nizâmu'l-İrtibât ve'r-Rabt fi Terkîbi'l-Cümleti'l-Arabiyye, Kahire 1997
- İBN CİNNİ, el-Hasais, Muhammed Ali en-Neccar tahkiki, Kahire 1986
- KABÂVE, et-Tahlîlu'n-Nahvî, Kahire 2002

- FAHRUDDÎN
KESKİL, GÜL Teaching Grammar Basic Aspects Different Views, Ankara 2000
- KOCAMAN, AHMET Yabancı Dil Öğretiminde Yeni Yönelimler, “Türk Dili Dergisi Dil Öğretimi Özel Sayısı” Sayı 379–380 Ankara 1983.
- LITTLE, DAVID Words and Their Properties, Perspectives on Pedogogical Grammar, Cambridge University Press 1994.
- MAAMOURI, MOHAMED Arabic Diglossia and its Impact on the Quality of Education in The Arab Region, çevrimiçi <http://www.worldbank.org/wbi/mdf/mdf2/papers/humandev/education/maamouri.pdf> (18.12.2003)
- ODLIN, TERENCE Introduction, Perspectives on Pedogogical Grammar, Cambridge University Press 1994
- SEARLE, JOHN Akıllar, Beyinler ve Bilim, İstanbul 1994
- SEZER, AYHAN Anadili Öğretiminde Dilbilgisinin Yeri, “Uygulamalı Dilbilim Açısından Türkçenin Görünümü” içinde, Dil Derneği, Ankara 1994
- SINGLETON, DAVID Age and Second Language Acquisition, Annual Review of Applied Linguistics, sayı 21, Cambridge University Press 2001.
- VARASTEH, M. Grammar, çevrimiçi <http://search.epnet.com> (13.052004)